

PROFESORUL ION BARNEA LA 80 DE ANI!

Cine nu-l cunoaște pe Profesorul Ion Barnea decât din lectura impresionantelor sale opere se va crede copleșit de personalitatea acestuia. Se va înșela imediat ce-l va cunoaște. Profesorul e de atâta bunătate, modestie și temperanță – de care doar marile spirite sunt capabile –, încât ar încuraja și pe cel mai rezervat dintre discipoli. Același sentiment l-am încercat atunci când, vizitându-l, l-am rugat să-mi vorbească despre viața, pregătirea și activitatea sa. Sinceritatea mărturisirilor a creat pe dată atmosfera necesară comunicării celei mai plăcute.

Ascultându-l, n-aș spune că viața profesorului Ion Barnea a decurs sub semnul spectaculosului. Spectacolul nu ține de firescul lucrurilor. Desigur, împrejurările și oamenii au avut rostul lor, dar ele nu sunt în măsură să dea seama de soliditatea unei formații și vastitatea unei activități istoriografice. Născut la 13 august 1913, în comuna Lungești (jud. Vâlcea), într-o familie de țărani, el a deprins de la acești „oameni ai pământului” cultul muncii și al lucrului bine făcut. *Sub semnul muncii și al seriozității s-a format, s-a călăuzit, s-a afirmat și s-a impus ca istoric și arheolog de prestigiu Ion Barnea.* De altfel, el n-a ezitat să-mi mărturisească, timid, fără vanitate, încă de la începutul convorbirii noastre: „Eu mi-am făcut datoria în mod conștiincios și așa am reușit în viață”. Profesiune de credință, menită să satisfacă și pe biograful cel mai exigent.

După absolvirea școlii primare (1920-1925) și secundare (1925-1933), Ion Barnea s-a înscris la Facultatea de Teologie a Universității din București, ale cărei cursuri le-a urmat între anii 1933-1937*. Pregătirea teologică l-a marcat pentru totdeauna; mai târziu, când și-a luat sarcina de a studia problemele creștinismului carpato-dunărean și balcanic, ea a constituit armătura teoretică și filosofică pe care și-a clădit demersurile, dându-le soliditatea și țaria construcțiilor durabile. Seriozitatea și pasiunea studiului vor fi fost, cu siguranță, elementele care au atras asupra tânărului privirile atente ale lui Irineu Mihălcescu – strălucit teolog, pe atunci vicar patriarhal la secția culturală a Patriarhiei române și apoi mitropolit al Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Acesta a fost primul dintre marii profesori pe care Ion Barnea a avut șansa de

a-i întâlni, de a se bucura de îndrumarea și aprecierea lor și de a le confirma așteptările prin frumoase realizări. Tânărul teolog și-a pus în valoare cunoștințele, talentul și vocația umanistă elaborând o teză despre poemele dogmatice ale lui Grigore de Nazianz – unul dintre Doctorii Bisericii. Traducerea versurilor, comentariile și studiul introductiv l-au încântat pe Irineu Mihălcescu, care, urmând pilda unor străluciți înaintași preocupați de descoperirea și cultivarea valorilor (T. Maiorescu, A. D. Xenopol, V. Pârvan etc.), l-a trimis pe proaspătul licențiat în Grecia, cu o bursă de studii, pentru aprofundarea problemelor de arheologie creștină. Unele contribuții importante fuseseră aduse în domeniu prin strădaniile lui Gr. Tocilescu, V. Pârvan, R. Netzhhammer, Ch. Auner, C. Daicoviciu ș.a., dar, în mare măsură, arheologia creștinismului daco-roman era, practic, un vast câmp necercetat, pe care Ion Barnea, cu formația sa teologică, era cel mai îndreptățit să înceapă a-l exploata. De aceea, timp de trei ani (1937-1940), în chiar patria lui Pericle, și-a desăvârșit pregătirea, frecventând cursurile unor distinși savanți, studiind în biblioteci sau observând direct anticitățile greco-romane, creștine și bizantine.

Pe atunci, două personalități străjuiau studiul arheologiei și al artei la Universitatea atiniană: Ghiorghios A. Sotiriou și Atanasios K. Orlandos. Primul studiasse la Viena cu celebrul istoric Strygowski, iar apoi, ca specialist în arheologie creștină, efectuase săpături la bazilica Sfântul Ioan Teologul din Efes, rezultatele sale fiind ulterior confirmate de Școala austriacă. Cel de-al doilea era un învățat de mare prestigiu în arta creștină și bizantină. Ion Barnea a urmărit prelegerile ambilor savanți, asimilând de la fiecare o învățătură temeinică, ce-i va sluji cu folos în anii următori, când va începe studiul arheologiei și artei creștine și bizantine în țară.

Felul în care a pregătit, a elaborat și a susținut dizertația sa academică – *Altarul paleocreștin* –, sub îndrumarea lui G. A. Sotiriou, e încă o probă a seriozității care l-a călăuzit întotdeauna pe Ion Barnea. Subiectul, redactat direct în grecește, trata îndeosebi problema raporturilor dintre bazilicile propriu-zise și *martyriconele* din cimitire în secolele IV-VI, pe care autorul a urmărit-o punând la lucru izvoarele literare și descoperirile arheo-

* Pentru alte detalii privind biografia și pregătirea prof. I. Barnea, vezi M. Sâmpetru, în *Dacia*, N. S., 32, 1988, 1-2, p. 205-214.

logice. Concluzia sa era aceea că, în intervalul amintit, practica simbiozei dintre cele două categorii de edificii, bazată pe ideea că martirii au continuat jertfa lui Christos, a luat-o înaintea hotărârilor sinodale. Ineditul temei, bogăția argumentelor și soliditatea concluziilor l-au determinat pe G. A. Sotiriou să-i acorde autorului – singurul dintre străini ! – o sumă rezonabilă din fondul „Androusos”, pentru a-și publica teza; astfel, a putut susține doctoratul la Universitatea din Atena, fiind declarat doctor în arheologie creștină și bizantină.

Revenit în țară, a ocupat, prin concurs, postul de bibliotecar la Biblioteca Academiei Române (1940-1941). Dar valorificarea cunoștințelor acumulate în Grecia și continuarea pregătirii sale erau amenințate, în condițiile grele prin care trecea România în acei ani, după prăbușirea granițelor și, mai ales, după declanșarea războiului în est, dacă nu l-ar fi întâlnit pe Scarlat Lambrino. Savantul îl cunoscuse deja pe tânărul istoric la Atena, unde venea adesea pentru a se consulta cu G. A. Sotiriou în chestiunile de arheologie creștină ivite pe șantierul arheologic de la Histria. Apreciind calitățile studiosului și considerând că este pe drumul cel bun, profesorul Scarlat Lambrino, devenit, între timp, directorul Școlii Române de la Roma, l-a propus pentru o bursă la instituția amintită (1941-1942). De reușita acestei realizări n-a fost străin nici I. D. Ștefănescu, marele specialist în arta medievală românească, care, în calitate de consilier al patriarhului Nicodim, l-a recomandat pentru postul de cântăreț la parohia română de la Roma, recent înființată.

Gestul lui Scarlat Lambrino l-a impresionat profund pe Ion Barnea, încât și astăzi, vorbind despre episodul amintit, profesorul se emoționează până la lacrimi. Grozave vremuri trebuie să fi fost acelea când probitatea morală și ținuta intelectuală guvernau știința și grozavi oameni trebuie să fi fost acei despre care poți vorbi cu lacrimi în ochi până la senectute ! Scarlat Lambrino semnifică o vârstă a școlii românești, pe care generațiile mai vârstnice o evocă adesea cu drag, spre regretul celor mai tineri, care nu s-au putut bucura de același climat intelectual și moral și nici de magiștri de o asemenea prestanță. Elev al lui Vasile Pârvan și apoi urmaș al acestuia la catedra de la Universitate, la conducerea Muzeului Național de Antichități, a șantierului arheologic Histria și a Școlii Române de la Roma, el a urmat pilda Magistrului, formând și sprijinind tineri valoroși, care să mențină și să îmbogățească prestigiul școlii românești de arheologie, conferit de activitatea multilaterală a autorului *Memorialelor*. Din nefericire, evoluția nefirească a istoriei contemporane românești a

făcut ca această tradiție să fie întreruptă. Activitatea ulterioară a unor distinși istorici și arheologi, ca Dumitru Tudor, Bucur Mitrea, Emil Condurachi, Dinu Adameșteanu și Ion Barnea, poate da seama de ceea ce ar fi însemnat continuitatea școlii lui Vasile Pârvan și a lui Scarlat Lambrino.

În timpul cât s-a aflat la Roma, Ion Barnea a urmărit cursurile profesorului Carlo Cecchelli de la Universitate, devenind mai apoi bun prieten cu urmașul acestuia – Pasquale Testini. De asemenea, a vizitat monumentele paleocreștine și bizantine din *Urbs*, dar și de la Ravenna, Veneția, Milano și alte centre din Italia. Contactul direct cu acestea i-a lărgit orizontul, i-a dat posibilitatea verificării nemijlocite a bogatelor informații acumulate pe băncile amfiteatrelor și în sălile de lectură.

După întoarcerea în țară, a fost înrolat la Școala de ofițeri de rezervă de la Arad (noiembrie 1942–mai 1943), de unde urma să fie trimis pe frontul din Crimeea. Dar, grație unei dispoziții a Patriarhiei române conform căreia militarii teologi puteau, în decursul unui concediu de o lună, să se hirotonească, Ion Barnea a fost numit diacon la parohia română din Berlin, la recomandarea aceluiași mare profesor I. D. Ștefănescu. În capitala germană, ca și la Atena sau Roma, tânărul învățat n-a scăpat ocazia de a-și aprofunda pregătirea, urmând cursurile de arheologie clasică ale lui Gerhardt Rodenwaldt, de artă bizantină predate de Philip Schweinfurt, de arheologie creștină susținute de Friedrich Gerke și de artă sasanidă prezentate de Kurt Erdmann.

În iulie 1944 a fost detașat de la Berlin la Comisia Monumentelor Istorice, tot la intervenția lui I. D. Ștefănescu, având sarcina de a întocmi un catalog al monumentelor istorice, la realizarea căruia a lucrat aproape doi ani – august 1944 – martie 1946. În acest ultim an, la stăruința profesorului Ioan Nestor, care apreciașe publicațiile tânărului istoric și arheolog, a ocupat postul de asistent la Muzeul Național de Antichități, preocupându-se de arheologie creștină. Din acest moment și până la pensionarea sa forțată, în 1975, timp de trei decenii, activitatea i-a fost legată de Muzeul Național de Antichități, transformat în 1956 în Institut de Arheologie; aici a funcționat ca asistent, apoi șef de lucrări, cercetător principal și, în sfârșit, șef de sector – o ascensiune menită să răsplătească eforturile de cercetare și publicare depuse an de an, cu multă conștiinciozitate, în slujba istoriei și arheologiei naționale. Doar ideile unui regim absurd au făcut ca Ion Barnea să nu poată colabora direct de la catedră cu tinerii interesați de arheologia creștină. După ce între 1949 și 1951 fusese conferențiar la Catedra de Istoria Românilor a Universității bucureștene

(profesor - Gheorghe Ștefan), în condițiile epurărilor din învățământul universitar românesc și ale ofensivei ideologiei marxiste, Ion Barnea a fost nevoit să-și restrângă activitatea doar la cea desfășurată în cadrul Institutului de Arheologie. A fost o dispoziție necugetată, ca multe altele, ale autorităților de atunci, care a afectat școala românească de arheologie. O școală organizată de arheologie creștină nu s-a mai putut forma și acest lucru se resimte și astăzi; avem teologi remarcabili și arheologi de mare competență, dar puțini pot spune că întrunesc, deopotrivă, calitățile și cunoștințele unui arheolog-teolog, așa cum este Ion Barnea. Gestul înlăturării sale de la facultate a fost resimțit de profesor cu durere, căci astăzi, încă, este mișcat de amintirea acestuia. Nici chiar conferința temporară (1956-1959), susținută la Institutul Teologic din București, n-a fost în măsură să-i înlăture durerea pricinuită de o măsură arbitrară.

Dacă formația sa a stat sub zodia muncii, atunci și activitatea de cercetare întreprinsă în cadrul Institutului bucureștean s-a derulat sub aceleași auspicii. Munca științifică a profesorului Ion Barnea formează un întreg capitol în istoria arheologiei românești. Numele său se identifică perfect cu *Dinogetia*-Garvăn (jud. Tulcea), unde a efectuat investigații între 1946 și 1975, și *Tropaeum Traiani*-Adamclisi (jud. Constanța), cetate cercetată în 1947 și între 1968-1975, dar și cu Basarabi-Murfatlar (jud. Constanța) (1957-1962), *Noviodunum*-Isaccea (jud. Tulcea) (1953-1975) și alte situri arheologice din țară. Rezultatele campaniilor de săpături au fost valorificate în numeroase rapoarte, note, studii, volume. Prin eforturile lui Ion Barnea și ale colectivelor pe care le-a îndrumat s-au putut clarifica multiple aspecte ale istoriei romano-bizantine și bizantine la Dunărea de Jos. Investigațiile sale au dat la iveală o întregă lume - cu istoria sa zbuciumată, cu momentele de acalmie și progres, cu cetățile și edificiile ei, cu ocupațiile și grijile sale, cu credințele acesteia. Fără munca neobosită, conștiincioasă, fără întrerupere, desfășurată de Ion Barnea, ca și de colegii săi, am ști mai puțin astăzi despre cetățile romano-bizantine dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră, despre edificiile și aspectul lor edilitar, despre bazilicile paleocreștine, despre funcționarii și demnitarii imperiali trecuți pe aceste meleaguri, despre intensitatea vieții creștine din această provincie de graniță.

De altfel, informațiile atât de bogate pe care le-a putut culege din descoperirile arheologice, dar și din cele scrise (izvoare literare, inscripții, sigilii bizantine) au fost valorificate în peste 230 de titluri - volume, studii, note, rapoarte la congrese inter-

naționale, voci în dicționare sau enciclopedii, recenzii, note bibliografice. Opera sa e, așadar, un adevărat edificiu, construit încet, în liniște, fără artificii și fără sentimentul că lucrul nu va fi sfârșit. Diversitatea e doar aparentă; nimic nu e de prisos, fiecare piesă aflându-se la locul potrivit, desăvârșind întregul. Din când în când, maestrul a făcut cunoscută finalizarea vreunei părți, a unui palier, înfățișând fie istoria unei cetăți (*Garvăn-Dinogetia*, București, 1961; ediția a II-a, 1969; *Dinogetia*, I, București, 1967; *Tropaeum Traiani*, I, București, 1979), fie istoria Dominatului la Dunărea de Jos (*Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968; *Constantin cel Mare*, București, 1982) sau a stăpânirii bizantine între fluviu și Marea Neagră (*Din istoria Dobrogei*, III, București, 1971), fie cultura bizantină în România (*Cultura bizantină în România*, București, 1971), fie cele mai vechi monumente creștine din spațiul carpato-dunărean (*Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977), fie arta creștină de pe teritoriul românesc (*Arta creștină în România*, București, I (1979), II (1981)) etc., etc. Și construcția e departe de a se fi încheiat, arhitectul consolidând o latură, luminând un ungher, adăugând un detaliu semnificativ. Fără îndoială, Ion Barnea e un Magistru, de la care generațiile mai tinere pot învăța cu folos. Într-o istorie a istoriografiei românești, locul său e de pe acum onorat cu prisosință; cei care vor vrea să se ocupe de istoria creștinismului românesc și de istoria stăpânirii bizantine la Dunărea Inferioară nu vor putea ocoli numele lui Ion Barnea.

În acest context să amintim interesul profesorului și pentru ascensiunea creștinismului în spațiul est-carpatic. El a inclus această problemă în contribuții mai largi privitoare la începuturile creștinismului daco-roman, dar și în materiale speciale, publicate în revistele *Symposia Thracologica* și *Thraco-Dacica*. Pentru Ion Barnea, chiar dacă la est de Carpați dovezile privind răspândirea creștinismului timpuriu sunt puține, aceasta nu înseamnă că noua religie nu s-a manifestat și aici. În consonanță cu opiniile unor cercetători interesați de creștinismul din alte teritorii (D. I. Pallas, Fr. W. Deichmann), Ion Barnea consideră că viața religioasă a comunităților creștine evolua la marginea societății păgâne, până când noua credință s-a impus la nivelul tuturor membrilor așezărilor daco-romane. Argumentul cel mai important al creștinării locuitorilor de la est de Carpați este terminologia latină a vieții religioase a românilor; creștinismul este, așadar, un proces concomitent celui al romanizării.

Aceeași seriozitate a demersurilor științifice și aceeași activitate sub semnul efortului creator

l-au impus pe Ion Barnea și pe plan internațional. Prin participările sale la congrese și reuniuni științifice internaționale, ca și prin conferințele ținute la diferite instituții academice sau universități din Ravenna (martie 1971), Lecce (1973), Thessalonica (1974), Macerata (1980), Sorbona (1981), Viena (1984), Institutul pontifical de Arheologie Creștină din Roma (1973 și 1980), Accademia dei Lincei (Roma, 1980), Societatea de Arheologie din Atena (1974), Ion Barnea a devenit un ambasador avizat al istoriei și arheologiei românești. Numele său s-a bucurat și se bucură de aprecierile unor personalități contemporane ale istoriei – Pasquale Testini, Noël Duval, Hélène Ahrweiler.

La vârsta venerabilă pe care Profesorul Ion Barnea a împlinit-o, Domnia Sa e de o tinerețe molipsitoare. La fel de activ ca și altădată, mereu prezent la manifestări științifice, neobosit căutător de informație recentă și autor prolific, savantul se bucură de prețuirea întregii bresle a arheologilor. Să sperăm că și forurile științifice cele mai înalte vor răsplăti cum se cuvine o activitate cu nimic mai prejos decât a altora.

Să ne bucurăm că avem printre noi un om de o asemenea modestie, bunătate și temperanță, să ne bucurăm că putem fi contemporanii unui savant de un atât de mare prestigiu! Să-i urăm, cu tot respectul și afecțiunea, „La Mulți Ani !”

NELU ZUGRAVU